

TERESA CHYNCZEWSKA-HENNEL

**ŚP. PROFESOR ZBIGNIEW WÓJCIK
(29 X 1922 – 22 III 2014)**

Odszedł od nas Profesor Zbigniew Wójcik, mój wspañiały Mistrz i wybitny uczony, o którym trzeba powiedzieć, iż nie ma w Polsce, jak i w Ukrainie historyka, który nie znałby i zarazem nie podziwiał bezcennego wkładu Jego twórczości – do historiografii powszechnej, przede wszystkim polskiej i ukraińskiej.

Badania Profesora Zbigniewa Wójcika skupiały się nad historią stosunków obu naszych narodów Polski i Ukrainy w jakże ważkim momencie w dziejach XVII wieku, kiedy to Rzeczypospolita traciła bezpowrotnie swe znaczenie na arenie międzynarodowej, by ponad sto lat po podziale Ukrainy i przejściu jej wschodniej części do Rosji, samej stracić niepodległość. Wypadnie również podkreślić, iż badania historyczne profesor Wójcik prowadził w czasach, zdecydowanie niesprzyjających dla podnoszenia tematyki polsko-ukraińskiej.

Zbigniew Wójcik urodził się w Warszawie 29 października 1922 roku. Jego rodzicami byli Stanisława Cyranowska (1899-1977) i Walenty Wójcik (1893-1940). Wychowywany był w rodzinie o tradycjach patriotycznych, ojciec profesora był chorążym, odpowiedzialnym za bezpośrednie bezpieczeństwo Józefa Piłsudskiego.

Profesor Wójcik często opowiadał nam o ojcu. Pieczołowicie przechowywał pamiątki po nim. Udostępnił ten cenny materiał

Mariuszowi Kolmasiakowi – autorowi interesującej książki poświęconej biografii Walentego Wójcika¹.

Obok Józefa Piłsudskiego, drugą „ukochaną” postacią historyczną był niewątpliwie król Jan III Sobieski, któremu poświęcił wspaniałą książkę w serii *Biografie Sławnych Ludzi* Wydawnictwa PIW².

W czasie okupacji w ramach tajnego nauczania otrzymał Profesor Wójcik świadectwo maturalne i rozpoczął studia historyczne na tajnym Uniwersytecie Warszawskim. Należał do AK – Zgrupowanie „Lombard”. W latach 1944-1947 studiował na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i Uniwersytecie Warszawskim. Uczęszczał na seminaria historii Ukrainy i historii Polski prowadzone przez znakomitych profesorów Władysława Tomkiewicza (1899-1982) i Janusza Wolińskiego (1894-1970). Magisterium otrzymał na podstawie pracy *Polityka Rudolfa II wobec Kozaczyzny 1594-1595* napisanej pod kierunkiem profesora Władysława Tomkiewicza.

W roku 1950 uzyskał stopień doktora na podstawie dysertacji *Ukraina w latach 1660-1663*. Promotorem był także i tu profesor Władysław Tomkiewicz. W latach 1947-1948 pracował profesor Wójcik w Muzeum Narodowym w Nieborowie, gdzie uporządkował i skatalogował tamtejszą bibliotekę. W latach 1948-1961 pracował w Archiwum Głównym Akt Dawnych, potem w Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. W roku 1959 opublikował książkę *Traktat andruszowski 1667 roku i jego geneza*, na podstawie której habilitował się na Uniwersytecie Warszawskim. Od roku 1959 do połowy lat dziewięćdziesiątych Profesor Zbigniew Wójcik pracował w Instytucie Historii PAN³. W początkach lat osiemdziesią-

---

¹ M. Kolmasiak, „Król żandarmów”. *Biografia Walentego Wójcika, przybocznego Marszałka Piłsudskiego*, Wydawnictwo „Taurus”, Radomsko 2013.

² Z. Wójcik, *Jan III Sobieski 1629-1696*, Warszawa 1994 (wyd. II).

³ Między Wschodem a Zachodem, op. cit., s. nienumerowane, po Tabula Gratulatoria.

tych w ówczesnych warunkach politycznych odmówił przyjęcia nagrody państwowej, za co był represjonowany. Nie pozwolono mu na wyjazd do Wiednia na międzynarodową konferencję w związku z obchodami trzechsetlecia odsieczy wiedeńskiej. Za książkę *Jan Sobieski 1629-1696* (Warszawa 1983, drugie wyd. 1994) został nagrodzony przez Fundację Alfreda Jurzykowskiego. Był członkiem Ukrainian Academy of Arts and Sciences (USA) i Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku.

Badania naukowe Profesora koncentrują się na historii powszechnej XVI – XVIII wieku, a przede wszystkim na historii stosunków międzynarodowych w Europie Środkowo-Wschodniej, stosunków polsko-ukraińskich, polsko-rosyjskich i polsko-tatarskich. Bogaty dorobek naukowy Profesora dokumentują dwie poświęcone mu Księgi Jubileuszowe *Między Wschodem a Zachodem. Rzeczpospolita XVI-XVIII w.* oraz specjalny numer „Kwartalnika Historycznego” z roku 2002 (nr 3)⁴.

Jak już wspomniałam, od samego początku drogi naukowej Profesora Wójcika widoczne były jego zainteresowania kwestiami polsko-ukraińskimi. Słynna książka *Dzikie Pola w ogniu. O Kozaczyźnie w dawnej Rzeczypospolitej* pióra Profesora Zbigniewa Wójcika wywołała ogromną dyskusję w Polsce.

Profesor Wójcik, był pierwszym po wojnie historykiem polskim, który w swej książce poświęconej dziejom Kozaczyzny, opublikowanej na tzw. „fali odwilży”, ukazał na szerokim tle genezę i rolę Kozaczyzny w dziejach Polski i Ukrainy. Książka ta wznawiana później kilkakrotnie, burzyła jeden z mitów

---

⁴ *Bibliografia prac Zbigniewa Wójcika*, zestawili M. Kulecki M. Makowski, w: *Między Wschodem a Zachodem, Rzeczpospolita XVI – XVIII w.*, Studia ofiarowane Zbigniewowi Wójcikowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin, pod red. T. Chynczewskiej – Hennel et al., Wydawnictwa Fundacji „Historia pro Futuro”, Warszawa 1993, s. 1-12; *Bibliografia prac Zbigniewa Wójcika od 1993 roku*, zebrała T. Chynczewska – Hennel, „Kwartalnik Historyczny” 2002, CIX, nr 3, s. 9-12.

o wyłącznie pozytywnej roli Polski na Ukrainie w okresie potęgi Rzeczypospolitej. Przeciwwstawiała się także innemu mitowi traktującemu o tym, że za złe stosunki polsko-ukraińskie w najnowszych i starszych czasach odpowiadała jedynie strona ukraińska.

Opisując *Wojny kozackie w dawnej Polsce* w popularyzującym historię cyklu *Dzieje narodu i państwa polskiego* pokazał Profesor znakomicie skutki fatalnej polityki polskiej wobec Kozaczyzny i Ukrainy przez cały wiek XVII, co w rezultacie zakończyło się katastrofalnie tak dla Ukrainy, jak i w stulecie później dla Rzeczypospolitej. Wydaje się, iż na gruncie polskiej historiografii nikt dotąd nie uwzględnił tak wyraziście zmian w przebudowie układu sił w Europie Środkowo-Wschodniej końca XVII wieku. Autor jednego z najbardziej pasjonujących podręczników z historii powszechnej wieku XVI-XVII, ukazał na szerokim tle polityki europejskiej przetasowanie owych sił w połowie XVII wieku, w wyniku czego na pierwszy plan wysunęły się takie nowe potęgi jak Rosja, obok niej Brandenburgia – Prusy oraz w nieco mniejszym wówczas natężeniu – Austria. Te trzy mocarstwa budowały swe potęgi w wieku późniejszym, proces jednak zapoczątkował wiek XVII. W tymże stuleciu bezpowrotnie straciły na znaczeniu na arenie międzynarodowej wraz z Rzeczypospolitą także Szwecja, Turcja i wraz z tym ostatnim też Krym⁵. Powstanie Chmielnickiego i Perejasław miały w tym procesie zmiany układu sił w Europie Środkowo-Wschodniej niewątpliwe znaczenie pierwszoplanowe.

Profesorowi Wójcikowi zawdzięczamy również piękną książkę, w polskiej wersji językowej, *Eryka Lassoty i Wilhelma Beauplana opisy Ukrainy*, która ukazała się drukiem w 1972 roku w tłumaczeniu Zofii Stasiewskiej i Stefana Mellera z komentarzami i obszernym wstępem Profesora Zbigniewa Wójcika.

---

⁵ Z. Wójcik, *Historia Powszechna. Wiek XVI-XVII*, Warszawa 2001 (wydanie dziewiąte), s. 491.

By zrozumieć współczesny świat Europy Środkowo-Wschodniej, trzeba było dobrze zrozumieć Ukrainę w jej aspiracjach i dążeniach wolnościowych i to kilka stuleci wcześniej – tak uważał Profesor Zbigniew Wójcik. Jak bardzo się nie mylił w swoich poglądach na sprawę Ukrainy, dziś widać to niestety wyraziście.

Odszedł Człowiek szlachetny i spełniony w swej ludzkiej wędrówce ziemskiej ale nas uczniów i przyjaciół także spoza granic Polski pozostawił w wielkim smutku.